

la seva gramàtica de 1956 (p. 25) distingeix entre *ordre alfabètic* i *ordres religioses*, i en el seu diccionari assigna a l'acc. de 'ordre religiós' el gènere f.; però en l'Addenda del final recomana la intercalació d'una nota per a fer constar que en singular aquesta acceptió té el gènere masculí.⁴ És a dir, doncs, que estableix com a norma de dir *ordre* o *orde franciscà*, però *ordres* o *ordes religioses*.

El mot en qüestió està ben documentat des dels primers monuments en els seus sentits bàsics i figurats: a) 'arranjament, disposició ordenada (de les coses)': «--- per *orde* ---» (Llull, *Gentil*, *AlcM*); «(jo) vos en vull dir partida sumàriament, que no ho vull tot per *orde* recomptar» (Muntaner, *Cròn.*, cap. 7, I, 26.26); en *Ordin.* de Pere III (1344), hom parla de *l'orde* de diferència entre oficials (p. 8), i en Genedreda, *Consol.*, apareix la construcció *començar* (una cosa) *per son orde* (*AlcM*); notem a més: «Scipiò ordona son camp de batayla --- en diverses *ordens* de atzes sàviament ordenades» (ACanals, *Scipiò*, *NCL.*, 62.7); *metre* en primer (segon) *orde* (StVicentF, *Sermons* II, 282.9 i 32); *estar* (l'exèrcit) *en orde* de batalla, *posar* (alguna cosa) *en orde* o *per orde* 'ordenar' (Lacav. 1696);⁵ *posar-se en orde* 'arreglar-se sa persona': «E la excelsa Princesa molt contenta de tal nova se abillà, e posà's molt en orde companyada de la inclita Reyna de Feç» (*Tirant*, cap. 448, ed. Aguiló, IV, 332); cf. «Sense *orde* o no ornat: Negligenter» (1472, JEsteve, *D'Ag.*); *posar-se en orde de* 'proveir-se del necessari': «E [Tirant] tramès-lo a casa de son pare e mare, perquè li fallien los diners per *posar-se en orde* de les coses necessàries per anar en Scòcia» (ib., cap. 66, I, 220); *donar orde* 'ordenar, prendre les disposicions, disposar': «Dix lo Rey: --- us prech, Comtessa, que vos doneu *orde* que la mia host ab sos dinés sia ben prouehida» (ib., cap. 5, I, 24); *fer son (sa) orde* 'posar en bon estat les seves coses, acomplir els seus deures': «E lo senyor infant en sa malautia féu així ben tota *sa orde*» (Muntaner, *Cròn.*, cap. 189, v, 76.13); «E si perventura aquel mercader qui mort serà --- haurà fet tot son *orde* ---» (*Consolat*, cap. 261, ed. Moliné, p. 139a), on la referència és a fer testament i disposar dels seus béns;⁶ *orde públic*, *gent d'orde* etc., en autors de l'època recent.

b) En l'acc. de 'estament, classe social' o 'jerarquia, classe': «Evast --- considerà huna nit en l'*orde* de religió y en l'*orde* de matrimoni, e vingué-li en voluntat que rebés religió; --- mas --- per totes estes [sic] rahons --- inclinà's a entrar en *orde* de matrimoni» (Llull, *Blanq.*, *NCL.* I, 19-20); «E veus ací lo primer *orde* dels àngels» (StVicentF, *Sermons* II, 282.18); «De aquests tres *ordens* de hòmens, alguns són en la mola, altres en lo camp, altres en lo lit» (ACanals, *AlcM*); «La segona *borde* dels ossos del peu» (1492, Cauliach, *AlcM*); en l'acc. arquit.: *orde corintia* (1639), però en m. *orde compost*, *corinti*, *jònic* (Lab. 1839).

c) En l'acc. de 'comunitat, associació, congregació (de religiosos, cavallers etc.)', hi ha gran vacil·lació entre m. i f., com per exemple en aquest doc. de 1250:

«--- que's n'entraue la muler en aquel *orde* ---; ⁷ si tant bona *orde* tenen ---» (Pujol, *DocVgUrg.*, 15.18 i 43); en Llull *orde* apareix generalment en m. amb poques excepcions: «contra comunitat és tot frare qui sostrau a I *orde* altre frare ---; loar *orde* sobre altre *orde*, és dir mal d'*orde* e és contra comunitat» (*Blanq.* II, 14.28);⁸ «---Bells senyors --- de qual *orde* sots? Car, segons vostros vestiments, semblança havets que siats de algun *orde*» (*Merav.* II, 85.19, 21); «--- de tan alt *orde* com és cell dels apòstols ---» (ib. II, 86.4); però notem: «hòmens de santa vida --- los quals sien de la *orda* dels apòstols» (ib., 86.24).⁹ En un doc. de 1305 figura en f.: «--- que el Tenple, el Espital e les altres *ordens* de Cavalleria» (Finke, *Acta Arag.* III, 136), i en Muntaner: «--- així mateix fossen catalans de totes les *ordens* [de frares] qui serien en Sardenya» (*Cròn.*, cap. 297, VIII, 53.2), però vacilla entre f. i m. en aquest altre passatge: «la quarta [filla] mès [lo Rey] en l'*orde* de Seixena, la qual *orde* és la pus honorada, de dones, que sia en Espanya, e d'aquest *orde* és la dita infanta la prioressa» (ib. cap. 291, VIII, 62.20-22; *orde* m. en cap. 290, VIII, 60.3); igual vacil·lació entre m. i f. en *Tirant* (veg. els exemples que cita *D'Ag.*).

Com a 'sagrament, ordre sacerdotal', ens dóna un exemple (f.) StVicentF: «ell se hac a fer bategar, a prendre *ordens*, e tornar a la primera letra, ço és, de les *ordens*» (*Sermons* I, 103.15), però OPou, *ThPu.* duu «Los *ordens*: Sacri ordines» (ed. 1580, f. 110a) i Lacavalleria (1696): «*orde* sagrat», «conferir los *ordes* sagrats» (s. v. *orde*).

d) En el sentit de 'manament, prescripció, que cal obeir, seguir', que era una innovació de les llengües romàniques, no tenim exemples segurs abans del segle XVII,¹⁰ però molt probablement corria anteriorment, car aquesta acceptió anava implícita en la locució *donar orde* 'prendre les disposicions', 'fer que es faci alguna cosa' (registrada en *Tirant*, supra); altrament, el verb *ordenar* en el sentit de 'manar, fer un manament' sembla ser ja en Desclot (infra). Ara en dono la documentació: 1649 «ab *orde* exprés se presente devant V. S. y estiga a tots los *ordens* serà servit donar-li» (Calmette, *RLR* LXIII, 97); *AlcM* duu un de 1688 i *D'Ag.* inclou la frase *donar ordes apretats* 'donar ordres severes' d'un text de Barcelona de 1702; *DTO.* (1647) porta «*Ordens*: Mandata, edicta, jussa» i Lacav. (1696) molts altres com: «Jo executaré vostres *ordes*», «Dar a algú los *ordes* del que's deu fer», «Jo no vos avia donat *orde* de fer això» etc. En tots aquests textos el gènere és masculí, però Lab. 1839 ens dóna la frase *a l'orde* i *a les ordes*; *DFa.* d'acord amb l'ús actual assigna a aquest sentit el gènere femení juntament amb els exemples com «obeir, desobeir una *ordre*», «no obeir les *ordres* del metge».

DERIV.: *Ordenar* ['posar en orde'], 'arreglar, disposar': «E quant lo compta se'n fo vengut a Castelló d'Anpúrias, *ordenà* ses guaytes per los murs» (Desclot, *Cròn.*, cap. 148, *NCL.* v, 8.30), «hach son concell ab sos cavallers --- e *ordenà* que se'n anàs ab tota sa gent atendar al col de Penissàs» (ib., cap. 167, v, 128.18);